

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

COĞRAFYA VE İNANÇ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EZİDİLER

Yüksek Lisans Tezi

MAZLUM ÇAPAN

İstanbul, 2019

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

COĞRAFYA VE İNANÇ İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA EZİDİLER

Yüksek Lisans Tezi

MAZLUM ÇAPAN

Danışman: Öğr. Göv. Dr. Mutay DEN BUTTER

İstanbul, 2019

ÖZET

Ortadoğu coğrafyasının en kadim inançlarından biri olan Ezidilik, geçmişten günümüze üç büyük semavi dinin tüm baskılarına ve 21. yüzyılda sermaye grupları ile ileri kapitalizmin globalleşme başlığı altında azınlık gruplara uygulamış olduğu standartlaştırma çabalarına rağmen yok olmamıştır. Günümüze kadar ulaşmasında; kast sistemi, dışa kapalı bir inanç olma, toplumsal kenetlenme, aidiyet duygusu, ekonomik bağımsızlık gibi beşeri faktörlerin yanında, bulundukları coğrafyanın dağlık ve engebeli olması itibarıyla onları dış saldırılara karşı koruması gibi fiziki faktörler etkili olmuştur. Bu saptamalar alan çalışması ile de desteklenmiştir.

Melek Tavus inancı, kast sistemi, reenkarnasyon inancı, ateşin ve güneşin kutsal sayılması gibi özelliklerinin yanında yasakları, ritüelleri ve giyim kuşam kurallarıyla da dikkat çeken bu inancın kökenlerine dair değişik görüşler vardır. Genellikle İslam araştırmacıları tarafından belli teolojik özellikleri üzerinde durularak diğer semavi dinlerle ilişkilendirilmeye çalışıldıkları ve bunu yaparken de farklılıklarını göz ardı ettikleri Ezidilik inancının, aslında tarih öncesi Babil ve Sümer inançlarıyla da benzerlik taşıdığı görülmüştür. Diğer görüşler üzerinde de durulmakla beraber özellikle 5000 yıllık bir tarihi olduğu ve kökeninin Alevilik ve Yarsanilik ile beraber tarihteki Yazdanilik inancına dayandığı görüş üzerinde durulmuştur.

Ezidiler tarihte sadece Mezopotamya’da yayılış gösteren dini bir topluluk iken gerek siyasi gerek ekonomik gerekse çevre toplumları arasında ‘şeytana tapanlar, kâfirler’ gibi algılar yüzünden son örneği IŞİD tarafından gerçekleştirilen katliamlara uğramaları gibi nedenlerle özellikle 20.yy’da göç etmiş veya göç ettirilmişlerdir. Günümüzde Avrupa ülkeleri ile Rusya, Ermenistan, Gürcistan ve İran, gibi çeşitli ülkelere de dağınık bir şekilde yayılmışlardır. Tahmini bir rakam da olsa dünya genelinde yaklaşık 700.000 – 800.000 Ezidi nüfusu yaşamaktadır.

Anayurtlarından kopup farklı ülkelerde yaşamaya başlayan Ezidiler hem sosyolojik hem dini algı bakımından pek çok değişim yaşamışlardır. Maruz kaldıkları tüm baskılara rağmen günümüze kadar ulaşmayı başaran Ezidilerin Avrupa’da modern yaşamla tanıştıktan sonra geçirdikleri değişim dikkat çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ezidilik, Yazidilik, Yazidiler, Kürtler, Sosyal Değişim.

ABSTRACT

Yazidism, one of the most ancient beliefs of the Middle East, has survived until today by defying all the pressures from the three monotheistic religions and the standardization efforts imposed on minorities by investments groups and capitalism under the name of globalization in the 21st century. Social factors such as a caste system, being a self-enclosed belief, social cohesion, a sense of belonging, and economic independence, and physical factors such as their mountainous and rough habitat, have proved effective in protecting them from external attacks. These findings are supported by field work.

There are different views regarding the origins of this belief that is characterized by Melek Tavus, a caste system, reincarnation, the sanctity of the sun and fire, along with features such as its bans, rituals and clothes. Generally Islamic researchers have tried to link Yazidism to other monotheistic religions by emphasizing some of its theological features, however they have ignored the differences of this belief. Yazidism carries traits that are similar to beliefs of the Sumerians and Babylonians. Other views have also been discussed, particularly the view that it is based on the 5000-year-old Yazdanism, that shares origins with Alevism and Yarsanism.

While Yazidis historically only inhabiting Mesopotamia, they have migrated or forced to migrate especially in the 20th century, due to perceptions among the political, economic, and surrounding societies, that labelled them as devil worshippers or infidels, the most recent examples being the massacres carried out by ISIS. Currently, the Yazidis are scattered throughout Europe as well as Russia, Armenia, Georgia, and Iran. There are around 700.000-800.000 Yazidis worldwide.

The Yazidis, who have been detached from their motherland and started living in other countries, have gone through changes in terms of both religion and sociology. Despite the pressures that Yazidis have experienced up to today, they have drawn attention through the modern European lifestyle that they have come across.

Keywords: *Yazidism, Yazidis, Yezidis, Kurds, Social Change.*

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	vi
EK.....	x
KISALTMALAR	xi
Giriş.....	1
A)Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Önemi	4
B)Araştırmanın Yöntemi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL GELİŞİMİ

1. Ezidiliğin Tanımı ve Etimolojisi	9
2. Ezidilik İnancının Kökeni	14
3. Ezidilik İnancının Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi	19
3.1. Şeyh Adi ve Adeviyye Tarikatı	20
3.2 Şeyh Adi Sonrası ve Adeviyye Tarikatının Kurumsallaşması	23
4. Ezidiliğin Diğer İnançlarla İlişkisi.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYO EKONOMİK VE SOSYO KÜLTÜREL AÇIDAN EZİDİLİK

1. Sosyolojik Açıdan Ezidilere Bir Bakış.....	33
1.1 Toplumsal Hiyerarşi / Kast Sistemi.....	33
1.2. Dini Hiyerarşi	36
1.2.1. Mir	36
1.2.2. Baba Şeyh	36
1.2.3. Pêşîmam.....	36

1.2.4. Baba Gavan.....	37
1.2.5. Baba Çawış	37
1.2.6. Qewal	37
1.2.7. Feqîr	37
1.2.8. Koçek	37
1.3. Toplumsal Örgütlenme / Aşiret Sistemi	37
1.4. Ezidilerde Kadının Yeri.....	39
1.5. Ritüeller ve Bazı İnançlar	39
1.5.1. Vaftiz	40
1.5.2. Saç Kesme / Bisk Töreni	41
1.5.3. Sünnet ve Kirvelik	41
1.5.4. Ahiret Kardeşliği.....	41
1.5.5. Evlilik.....	42
1.5.6. Ölüm Ritüeli ve Mezarlık Uygulamaları	43
1.6. Yasaklar ve Tabular.....	45
2. Ekonomik Açıdan Ezidilere Bir Bakış	47
3. Çevredeki Toplulukların Ezidilik Algısı ve Ezidilerle Etkileşimleri	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUTSANAN TOPRAKLARDAN “KİMLİKSİZ” MEKÂNLARA

1. Ezidilerin Coğrafi Dağılışı ve Ezidi Demografisi.....	54
2. Geçmişten Günümüze Ezidi Göçleri	57
3. Ezidi Göçlerinin Sonuçlarından Biri: Diaspora Ezidileri	60
3.1. Kafkasya’da Ezidiler ve Göç Serüveni.....	62
3.2. Avrupa’da Ezidiler ve Uyum Süreçleri	65
3.3. Diaspora Ezidi Demografisinin Ezidilerin Sosyal Değişimine Etkileri	69
3.4. Diasporada Ezidi Kadını.....	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ ORTADOĞU’SUNDA EZİDİLİK VE EZİDİLER

1. Bir Devlet Politikası Olarak Ezidilik.....	80
1.1. Türkiye Politikaları.....	80
1.2. Irak Politikaları.....	83
1.3. 2003 Sonrası ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi	86
1.4. Suriye Politikaları	88
2. Ezidilerin Devletlerden Talepleri.....	89
3. Ortadoğu’nun Yeniden İnşasında IŞİD ve Ezidiler	91

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ	96
EK	102
KAYNAKÇA	115

EK

Şekil 1 Laleş vadisinde sürekli yanan ateş.	102
Şekil 2 Yeniden doğuşu temsil eden çiçek. Laleş	102
Şekil 3 Yeniden doğuşu temsil eden çiçek. Laleş	103
Şekil 4 Laleş	103
Şekil 5 Şeyh Adi'nin mezarına giden zift ile kaplı koridor. Laleş	104
Şekil 6 Şeyh Adi'nin Mezarı. Laleş.....	104
Şekil 7 Şeyh Adi'nin mezarının bulunduğu yapının girişi ve siyah yılan motifi.	105
Şekil 8 Yılan figürü. Duhok Ezidi Kültür Merkezi	106
Şekil 9 Güneş figürü. Laleş	106
Şekil 10 Güneş figürü. Laleş	107
Şekil 11 Baba Çavuş. Laleş	108
Şekil 12 Ezidi çocukları ve giyimleri. Laleş.....	108
Şekil 13 Ezidi kadını. Laleş.....	109
Şekil 14 Ezidi kadınları ve giyimleri. Laleş	110
Şekil 15 Ezidi Mezarları ve Melek Tavus figürü. Yeni Güven Köyü/Midyat/Mardin.	111
Şekil 16 Ezidi Mezarları. Yeni Güven Köyü/Midyat/Mardin	112
Şekil 17 Ezidi Mezar taşı ve Güneş figürü. Yeni Güven Köyü/Midyat/Mardin	112
Şekil 18 Çocuklar için hazırlanmış dini kitaplar. Duhok Ezidi Kültür Merkezi	113
Şekil 19 Dilek tutulup düğüm atılan bezler. Laleş	113
Şekil 20 Dilek tutulup iki elin birleştirilmeye çalışıldığı sütun. Laleş	114
Şekil 21 Dini liderlerin hayatı hakkında bilgiler veren yazılar. Laleş.....	114

GİRİŞ

Mezopotamya'nın en kadim inançlarından biri olan Ezidilik, çevresindeki diğer inançlardan farklılığı ve çeşitli dini kuralları ile dikkat çekmektedir. Tek tanrılı bir inanç sistemi olan Ezidilikte Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra yönetme yetkisini Melek Tavus'a devrettiği inancı vardır. Dolayısıyla bu inancın sembolü haline gelen Melek Tavus'un bu inançtaki önemi büyüktür. Melek Tavus'la beraber, peygamber olmasa da bir düzenleyici veya şekillendirici olarak değerlendirilebilecek Şeyh Adi de bu inanç için önemli bir karakterdir¹ Tanrı'nın yeryüzündeki aydınlığı, ışığı olduğu inancıyla güneşin de bu inançta büyük yeri vardır. Güneş Tanrı'nın sembolüdür ve Ezidiler yüzleri güneşe dönük olacak şekilde günde iki veya üç kere ibadet etmektedirler.² Aynı zamanda ateş, hava, su, toprak gibi temel elementler başta olmak üzere doğaya da bir kutsaliyet atfedilir.³

Toplumu belirli tabakalara ayıran kast sistemi bu inancın en dikkat çeken özelliklerinden bir tanesidir. Tabakalar arası sınırların çok keskin hatlarla çizildiği ve kastlar arası geçişin hiçbir şekilde mümkün olmadığı bir inançtır. Kapalı bir inanç sistemi olan Ezidilik ne başka inançtan olan insanlarla ne de kendi içinde kastlar arası evlilik mümkün değildir. Sonradan Ezidi olmak gibi bir durum da söz konusu değildir. Ezidi olabilmek için hem annenin hem de babanın Ezidi olduğu ve aynı kasttan olduğu bir aileden gelmek gerekmektedir.⁴

Bunun yanında Ezidiliğin temelini oluşturan bir diğer özellik de reenkarnasyon inancıdır. Ruhların göçü olarak ifade edilen bu inanç esasen Ezidilikte devamlılığı sağlamaktadır. Bir döngü halinde gerçekleşen bu olay ölümden yaşama ve yaşamdan tekrar ölüme dönmektedir. Bu nedenle Ezidiler ölüm lafını pek kullanmazlar ve onun yerine elbise veya beden değiştirmek anlamına gelen 'Kiras Guherandin' ismini tercih etmekte.⁵

¹ Yaşar Kaplan, **Günümüz Yezidiliği**, Nûbihar, 1.Baskı, İstanbul, 2013, s.79

² 17.04.2019 tarihinde Laleş'te (Duhok/Irak) S. İ. ile yapılan görüşmeden alıntıdır.

³ Amed Gökçen, **Ezidiler: Kara Kitap Kara Talih**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2014, s.35

⁴ Xanna Omerxali, **Êzidiyatî Civak Sembol Rîtûel**, 1.Baskı, İstanbul: Avesta, 2007, s.35

⁵ Gökçen, s.143

Ezidilik inancının kökenine ilişkin farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Tarihleri, bazıları yabancı araştırmacılar olmak üzere çoğunlukla Müslüman araştırmacılar tarafından 12.yüzyılda Şeyh Adi ile başlatılmaktadır ve bu araştırmacılar Ezidileri köken olarak da ilk Emevi halifesinin oğlu Yezid bin Muaviye ile ilişkilendirmektedirler.⁶ Ancak bu görüş Ezidiler tarafından sert bir şekilde reddedilmektedir.⁷ Diğer bir görüş de Ezidiliği tarih öncesi inançlarla ilişkilendirmekte ve kökenini Babil, Sümer inançlarına kadar dayandırmaktadır. Bu görüşte Ezidiliğin 5000 yıllık bir tarihi olduğu ve kökeninin de Alevilik ve Yarsanilik ile beraber Yezdanilik’e dayandığı savunulmaktadır.⁸ Bunun yanında Ezidiliği Zerdüştlük’le ilişkilendiren ve çoğunlukla Almanya’daki Ezidiler tarafından yapılan birçok çalışma vardır.⁹

Ezidilerin Yezid bin Muaviye görüşüne şiddetle karşı olmaları ‘Yezidi’ sözcüğüne de antisempati duymalarına neden olmaktadır. Ezidiler çoğunlukla dini kimlikleriyle ön plana çıksalar da Kürt ırkına mensupturlar ve Kürtçe’nin dört lehçesinden en çok konuşulana olan Kurmanci lehçesi ile konuşmaktalar.¹⁰ Kürtçe dilinde “Ez-da” “Beni yaratan, beni veren” anlamlarına gelmektedir. “Ezdayi” “Beni yaratmış ya da beni yaratmış olan” anlamlarına gelmektedir. Ezidi toplumu Ezidiliği “Ezdiyati” veya “Ezdîti” olarak adlandırmaktadır. Yani “Ezidi” bu dine mensup kişilere verilen isimken, Ezdiyati inanca verilen isimdir. Yabancı literatüre “Yazidi” olarak geçen sözcük Türkçe’ye de hem “Ezidi” hem de “Yezidi” olarak geçmiştir. Bu çalışmada her iki kullanımla da karşılaşmak mümkün olmakla beraber Ezidi toplumunun kendilerini “Ezdi” olarak adlandırmaları ve Türkçe literatüründeki iki tanımlamadan biri olan “Ezidi” sözcüğünün buna daha yakın olması “Ezidi” sözcüğünün tercihen daha ağırlıklı olarak kullanılmasının başlıca nedenlerindendir.

Ezidilik, çoğunlukla dini kitaplarında geçmese de çeşitli yasaklarla örülmüş bir inançtır. Diğer dinlerde de bulunan Tanrıya, meleklerle, kutsal mekânlara ve diğer

⁶ Sabiha Banu Yalkut, **Melek Tavus’un Halkı Yezidiler**, Siyah Beyaz Metis Güncel, 2001, s.12

⁷ Metin Bozan, Yezidilik (Êzidilik), **Ortadoğu Analiz**, Mart-Nisan Cilt:7, Sayı:67, s.75

⁸ Mehrdad R. İzady, (2013), **Kürtler-Bir El Kitabı**, Cemal Atilla (çev.), 4.Baskı, İstanbul: Doz Yayıncılık, 2013, s.253

⁹ **Laliş**, Dengê Yekitiya Êzdiyan An der Koppel, Almanya/Deutschland, Ağustos 1997, Sa:5, s.8

¹⁰ Roger Lescot, **Yezidiler Din Tarih ve Toplumsal Hayat Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri**, Ayşe Meral (çev.) Avesta, 3. Baskı, İstanbul, 2014, s.9

kutsallık atfedilen unsurlara kötü söz söylemek gibi yasakların dışında ateşe tükürmek, marul yemek, mavi giymek ve balık yemek gibi çeşitli tabular ve yasaklar vardır. Bunlar tüm Ezidiler tarafından uyulan kurallar olmasa da genellikle kaçınılan davranışlardır.¹¹ Farklı ülkelerde bulunan ve dolayısıyla sosyolojik farklı ortamlarda yaşayan Ezidilerin günümüzde birbirleriyle ortak bir kültüre sahip olduklarını söylemek yanlış olacaktır. Yaşadıkları ülkelere göre değişen algılar ve yaşam biçimleri çalışmanın içinde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Ekonomik anlamda tarih boyunca kendisine yetebilen bir toplum profili çizen Ezidiler genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır.¹² Ancak bu alanda ilerleyip bunu ticarete dökememişlerdir. Çünkü Müslüman komşuları başta olmak üzere diğer kurumsal dini grup üyeleri onların ürünlerini haram olarak nitelendirmişlerdir ve tüketmeyi reddetmişlerdir. Günümüzde farklı coğrafyalarda yaşadıkları için ekonomik uğraşları da değişmiştir.

Ezidiler tarihte sadece Mezopotamya’da (Irak, Türkiye, Suriye) yayılış gösteren bir halk iken günümüzde Avrupa, İran, Gürcistan ve Rusya gibi çeşitli bölgelere de dağınık bir şekilde yayılmışlardır. Tahmini bir rakam da olsa dünya genelinde yaklaşık 700.000 – 800.000 Ezidinin yaşadığı düşünülmektedir. Bu sayının da büyük çoğunluğu Irak’ta Şengal ve Şeyhan kentlerinde ve bu kentlere yakın bölgelerde yaşamaktadır.¹³ Ancak 2014 yılında yaşanan IŞİD saldırıları demografik yapıyı derinden etkilemiştir. Bu konu tezde ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ezidiler tarihte birçok kez gerek siyasi gerekse ekonomik nedenlerle göç etmiş veya göç ettirilmiştirlerdir. Geçmişten günümüze yapılan göçlerin hemen hepsinin temelinde inançlarının bulundukları coğrafyadaki diğer inançlardan farklı olması yatmaktadır. Farklı tarihlerde gerçekleşen göç dalgalarıyla Ermenistan, Rusya ve Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine yayılmışlardır.¹⁴ Bu göçler neticesinde

¹¹ Gökçen, ss.143-144

¹² 17.04.2019 tarihinde Laleş’te (Duhok/Irak) E. M. ile yapılan görüşmeden alıntıdır.

¹³ Omerxali, s.15

¹⁴ Kaplan, s.143

Ezidi toplumunda gerçekleşen sosyolojik değişim inanç algısı çalışmanın hipotezine uygun olarak ele alınmıştır.

Bunun yanında Ortadoğu'da mevcut yasaların Ezidileri korumaya yönelik herhangi bir güvence vermemesi, halk arasında 'şeytana tapanlar, kâfirler gibi algıların var olması ve bu algılardan hareketle çıkarılan fetvaların kurandaki bazı maddelerle çok kolay temellendirilebilmesi gibi faktörler Ezidilerin bu coğrafyada sürekli zulme ve katliamlara maruz kalmasına neden olmaktadır. Bu katliamların temel nedenleri; Suriye, Irak ve Türkiye'deki geçmişten günümüze sürdürülen devlet politikaları; Ezidilerin bu devletleri algılayışı ve bu devletlerden talepleri çalışma içinde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

A)Araştırmanın Amacı, Hipotezi ve Önemi

Sayısal olarak yaşadıkları coğrafyada azınlık durumunda olan Ezidiler tarihin hiçbir döneminde azınlık statüsüne ve hiçbir zaman Ortadoğuda yaşayan Hristiyanlar ile Yahudiler gibi geniş haklara sahip olamamışlardır.¹⁵ Tarihin en eski dönemlerinden beri çevredeki diğer inançlar ve milletlerle bir arada yaşayan ama aynı zamanda diğer toplumlardan izole bir yaşam sürdüren Ezidiler geçmişten günümüze tüm dışlanma ve asimilasyon politikalarına rağmen kendilerini diğer inançlardan ve milletlerden ayıran bazı temel farklılıklarını koruyarak gelmişlerdir. Bunu nasıl korudukları üzerinde durmak tezin ana amacını oluşturmaktadır ve bu konu çalışma boyunca ele alınmıştır.

Dolayısıyla Ezidilik inancının ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar gelen süreçte üç büyük semavi dinin tüm baskılarına ve 21. yüzyılda sermaye grupları ile ileri kapitalizmin globalleşme başlığı altında azınlık gruplara uygulamış olduğu standartlaştırma çabalarına rağmen yok olmaması ve Ortadoğu'nun en eski halklarından olan Ezidilerin ısrarla ve inatla ayakta kaldıkları ve inançlarını sürdürdükleri yönündeki gözlemimi inanç coğrafya ilişkisi ve Ezidilik üzerinden ele almaya çalışmak tezimin ana hipotezini oluşturmaktadır.

¹⁵ Philip G. Kreyenbroek, **Avrupa'da Yezidilik**, Hikmet İlhan (çev.), 1.Baskı, İstanbul: Avesta, 2011, s.41.

Ezidiler bulundukları coğrafyada çevrelerindeki diğer inançlarla özellikle İslam araştırmacıları tarafından sürekli İslamiyet’le benzerliklerine vurgu yapılarak ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, Ezidiliğin daha çok teolojisi üzerinde durmuştur. Diğer yandan da bu inancın sosyolojik ve tarihsel gelişimi ile çevresindeki diğer inançlardan farklılığı göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma esas olarak Ezidiliğin temel özellikleri üzerinde durarak Ezidilerin diğer inançlarla ilişkileri ve farklılıkları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Farklı coğrafyalarda ve tarih boyunca farklı siyasi oluşumlar içinde bulunan Ezidilerin tamamen birbirleriyle ortak bir kültüre ve ritüellere sahip olduklarını söylemek de yanlış olacaktır. Yaşadıkları ülkelere göre değişen bu ritüeller ve algıların ortaya çıkarılması çalışmanın başlıca amaçlarından biridir.

B)Araştırmanın Yöntemi

Günümüzde etniklik-etnisite konusunda yapılan çalışmalarda görece bir artış görülmektedir. Bu artışın niteliksel boyutları tartışılabilir. Araştırmacıları son dönemlerde bu çalışmalara yönelten ana nedenler arasında toplumsal bir varlık olan insanın, insanlığın soyuna ilişkin somut verilere ulaşma kaygısı olabilir. Burada tezin ana konusunu oluşturan Ezidiler dini bir grubu oluşturmaktadırlar. Ancak tarihten günümüze dini kimliklerinin farklılığından dolayı izole bir hayat sürdürmüşlerdir ve bu dini kimlik kısmen etno-dini bir kimliğe dönüşmüştür. Dolayısıyla Ezidilerin sosyolojik açıdan etniklik kavramının en önemli kuramcılarında biri olan Fredrik Barth’ın etniklik kuramıyla tanımlanabilecekleri düşünülmektedir. Barth etnik grubu; “aşağıda sıralanan dört özelliği içinde barındıran toplumsal bir kategori olarak tanımlamaktadır:

1. Biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen;
2. Açık bir biçim ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan;
3. Karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan;

4. Kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategorilere etnik grup adı verilir.”¹⁶

Bu sosyolojik tanıma ek olarak tarihte de var olan ama özellikle Rönesans’tan sonra önem kazanan ve 19. ile 20. yüzyıllarda Karl Ritter, Friedrich Ratzel gibi coğrafyacılar tarafından pek çok çalışmada konu edinilmiş coğrafyacı görüşüne göre; “Bir toplumun karakteri, örgütü, toplumsal oluşumu, davranışı, tarih kaderiyle; coğrafya çevresi arasında çok sıkı bir ilişki vardır.”¹⁷

Coğrafyanın toplumların yaşayış biçimleri ve kültürleri üzerindeki etkisi tarihten günümüze işlenen bir konu olmuştur. 2500 yıl önce ünlü tarihçi Herodot da “Mısır Nil’in armağanıdır” diyerek aslında bu görüşün temellerini atmıştır. Mukaddime adlı eserinde “Coğrafya kaderdir” diyerek bu akıma katılmıştır. Dünyayı yedi iklim kuşağına bölen İbn-i Haldun bu kuşakların orada yaşayan insanları ve kültürlerini nasıl etkilediğine vurgu yapmıştır.¹⁸

Bu çalışmada Ortadoğu’nun kadim inançlarından olan Ezidiliğin ve Ezidilerin doğdukları topraklardan başka ülkelere göç etmeleriyle yaşadıkları toplumsal çözümler ve sosyal değişimler işlenmiştir. Dolayısıyla Ezidilerin yukardaki hem sosyolojik hem de coğrafi betimlemeyle örtüşüp örtüşmediklerinin gözlemlenmesinin yanı sıra I.Bölüm’de Ezidilerin kökenleri, tarihsel geçmişleri ve diğer inançlarla ilişkisi incelenmiştir. II.Bölüm’de Ezidilerin özellikle toplumsal hiyerarşileri olmak üzere sosyoekonomik yapıları incelenerek çeşitli tabuları ve ritüelleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Ayrıca diğer toplumların Ezidilik algısı da bu bölümde ele alınmıştır. III.Bölüm’de çeşitli sebeplere göç eden Ezidilerin göç serüvenleri ve yerleştikleri yeni ülkelerdeki değişimleri üzerinde durulmakla beraber bu ülkelerde kültürlerini korumak için uyguladıkları yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir. IV.Bölüm’de son yıllarda Ortadoğu’yu kasıp

¹⁶ Fredrik Barth, Çev. Ayhan Kaya – Seda Gürkan, **Etnik Gruplar Ve Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu**, 2001, s.13. Aktaran; Mutay Öztemiz, **II. Abdülhamit’ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal Ve Hukuki Açidan Süryaniler**, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Programı, Doktora Tezi, 2007, s.26

¹⁷ Nurettin Şazi Kösemihal, **Sosyoloji Tarihi**, 3.Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1975, s.47-48.

¹⁸ M. Yavuz Alptekin, **Sosyoloji’de Coğrafyacı Yaklaşım Ve Trabzon’da Toplumsal Karakterin Ekolojik Yorumu, Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Sayı 15, Güz 2013, s.80

kavurarak dünya gündemini meşgul eden IŞİD'in Ezidilere uyguladığı katliam ele alınmıştır. Ayrıca Ezidilerin ortadoğuda yaşadığı devletlerin Ezidilere karşı politikaları ve Ezidilerin bu devletlerden beklentileri üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde de konunun genel değerlendirilmesi ve çalışmadan elde edile bulgular üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada, teori ve tarih kısmında literatür taraması yapılmış ve nicel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın esas yöntemi ise; sosyolojik açıdan bir toplumun tüm öğeleriyle anlaşılması ve çözümlenmesi için elde edilen tüm verilerin bir araya getirilmesi gerekmektedir, tüm verilerin bir araya getirilmesinin ve yerinde teyit edilmesinin de ancak nitel yöntemle mümkün olacağı düşünülmektedir.

Toplumun özellikleri, bu özelliklerin farklı sosyal alanlardaki etkileşimleri ve geçirdiği değişimleri nicel verilere dayanarak anlamaya çalışmak pek olanaklı olmadığından nitel veriye dolayısıyla da nitel yönetime ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁹ “Nitel yöntemi kullanan araştırma, tek yanlılığı değil, çok yanlılığı; yöntemin sabitliğini değil olguya dayalı olduğunu anlatmaktadır. Nicel araştırmaların insana dair pek çok ayrıntıyı göz ardı ettiği düşüncesi, sosyal bilimcileri, nitel araştırmalara yöneltmiştir.”²⁰ Çünkü nitel yöntemle toplumların ve bireylerin niyetlerini, fikirlerini, isteklerini, davranışlarını ve deneyimlerini anlamada ve bunları aktarmakta daha başarılı bir yöntemdir.²¹

Dolayısıyla alan çalışması olarak yürütülmüş bu çalışma nitel yönetime dayanmaktadır. Araştırma kapsamında Nisan 2019'da Irak'ın Duhok vilayetinde bulunan ve Ezidiler için kutsal kabul edilen Laleş'e gidilmiştir. Ezidilerin yeni yılı kutladıkları ve her yıl nisan ayının 13'ünden sonraki ilk Çarşamba kutlanan “Çarşema Sor” bayramı deneyimlenmiş ve burada hem dini sınıfa mensup insanlarla hem de halktan kişilerle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile gerçekleştirilen bu mülakatlar ayrıca IŞİD zulmünden kaçıp Irak'ın Duhok'a bağlı Şeyhan kasabasındaki kamplarda yaşayan

¹⁹ Belkıs Kümbetoğlu, **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, 3. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2012, s. 43.

²⁰ Öztemiz, 2007, s.30

²¹ Kümbetoğlu, s.43

Ezidilerle de yapılmıştır. Türkiye’de Mardin ilinin Midyat iline bağlı Yeni Güven (Qesra Bacinê) köyünde Ezidilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Avrupa ve Rusya’dan da farklı yaş gruplarından Ezidilerle iletişim araçlarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tüm bu görüşmeler kayıt altına alınmış olup gerçek isimler yerine kodlamalar yapılarak tezde kullanılmıştır. Alan çalışmasında çekilen fotoğraflar çalışmada ek olarak sunulmuştur. Ezidilerin yaşadıkları coğrafyanın fiziki yapısı ve bu coğrafyadaki nüfus dağılışı haritalarla desteklenmek istense de istenilen kesin verilere ve detaylı haritalara ulaşamamıştır.

Bunların dışında daha önce Ezidileri çalışmış olan Moskova Ezidi Tarih ve Din Araştırmaları Enstitüsü Başkanı Yuri Dasni; Ezidi Kültür Vakfı Kurucusu Azad Barış, araştırmacı Güley Bor ve Mardin Artuklu Üniversitesi öğretim üyesi Shahab Vali ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.